

МЦПД

Міжнародний
Центр
Перспективних
Досліджень

INSIDE UKRAINE

№ 4, січень 2010

Спеціальний випуск

Редакційна Рада

Гаспар БЕРГМАН

Керівник Секретаріату, Седеркопінгський процес, Київ

Стівен БАЄРС

Член Парламенту Великої Британії;
Голова Наглядової Ради YES

Віра НАНІВСЬКА

Директор Інституту міста (Львів);
Почесний голова Наглядової Ради МЦПД

Ніку ПОПЕСКУ

Дослідник, Європейська Рада
зовнішніх відносин

Автори

Ольга ШУМИЛО

Директор МЦПД
olga.shumylo@icps.kiev.ua

Ігор ШЕВЛЯКОВ

Старший аналітик МЦПД
ishevliakov@icps.kiev.ua

Марія ГУЦМАН

Аналітик МЦПД
mgutsman@icps.kiev.ua

e-mail: office@icps.kiev.ua
www.icps.com.ua/eng

Перемога! Україна – виборча демократія... але що далі?

Цього місяця українці йшли голосувати з тяжким серцем. Більшість з них робила "вибір без вибору" з 18 кандидатів, з яких майже всі були або перебувають у владі – від парламенту до місцевих органів. Незважаючи на розчарування у владі – близько 85%¹ населення – та зневіру біля 60%² громадян у тому, що ці вибори змінять життя на краще, до дільниць дійшло майже 67% виборців.

Досвід 2004 року навчив, що вибори є фактично єдиним інструментом впливу на політиків і саме вони можуть дати бодай якусь надію на зміни. Утім, і цей інструмент не є ідеальним – 47% виборців вважали, що їхня участь у виборах не вплине на майбутнє країни і приблизно таким же був відсоток тих, хто не вірив у серйозний вплив на політиків.

Боротьба навколо головного крісла в країні була запеклою. Незважаючи на суттєво обмежені повноваження Президента, основні кандидати досі вбачають у цій посаді велику цінність: можливість вагомого впливу на діяльність інших гілок влади через оскарження їхніх дій у Конституційному Суді та право вето. Окрім того, посада ва-

бить українських політиків правом пропонувати кандидатури Голови Національного банку і Генерального прокурора, призначати голів обласних і районних державних адміністрацій.

Очікування громадян щодо чесності виборів напередодні дня голосування були нерайдужними – лише 4,5% вважали, що вибори пройдуть чесно і порушень не буде. Водночас 41,4% виборців припускали можливість порушень, що вплинуть на результат виборів, а 15,7% очікували тотальних фальсифікацій. Своєю чергою, політики різних таборів "підгодовували" людські очікування взаємними звинуваченнями. Недобросовісна кампанія та використання адміністративного ресурсу – ось найбільш нав'язувані порушення.

Проте, справдилися більш оптимістичні очікування міжнародної спільноти. Вибори відбулися чесно, відповідно до закону та міжнародних стандартів. За оцінкою спостерігачів ОБСЄ "...перший тур...проведено якісно, що засвідчило суттєвий прогрес, якого досягнуто у порівнянні з попередніми виборами... у відповідності до більшості зобов'язань, узятих у рамках ОБСЄ та Ради Європи".

Іноземні гравці – процес понад усе

На відміну від 2004 року, коли західні та східні партнери України відкрито підтримували конкретних кандидатів, цього року їхня участь у передвиборчій агітації та під час самих виборів була мінімальною, а позиція деяких з них принципово змінилася.

Росія подавала сигнали, що її задовольнить будь-який Президент України окрім Віктора Ющенка. Москва обрала інші шляхи впливу на український політикум – продовжувати довгострокові інтеграційні проекти (Крим, Митний союз) та забезпечувати умови для захисту своїх економічних інтересів після виборів.

Сполучені Штати та Європейський Союз робили акцент на самому виборчому процесі – його якості та прозорості, утримуючись від офіційного висловлення симпатій та антипатій до будь-якого кандидата. Проте ці партнери не мають жодного чіткого плану щодо того, як працювати з Україною після виборів. Багато залежатиме як від того, хто переможе, так і від того, чи зможуть партнери подолати свої стереотипи.

Гарною новиною для українців стало визнання перебігу і результатів виборів офіційними спостерігачами як ОБСЄ, так і СНД. Це спрацювало на користь України – після світового визнання жодному українському політику буде важко поставити під сумнів легітимність результатів принаймні першого туру.

¹ Дані взято з результатів опитування громадян, які було проведено компанією Gallup.

² Ці та всі інші дані щодо громадської думки взято з результатів опитування громадян, які було проведено Фондом демократичних ініціатив у грудні 2009 року.

Екзит-поли – звична реальність

Вибори підтвердили популярність такого інструменту громадського контролю результатів перегонів, як екзит-поли. Серед чотирьох загальнонаціональних опитувань було одне незалежне, фінансування на яке збирали "з миру по нитці",

а ще три здійснено на замовлення національних телевізійних компаній. Результати усіх екзит-полів підтвердили очікуване лідерство Віктора Януковича та Юлії Тимошенко.

Таблиця 1. Результати екзит-полів

	Національний	Інтер, Соціс	ICTV, GfK	ТРК Україна, RBG
Віктор Янукович	31,3%	36,6%	34,5%	34,7%
Юлія Тимошенко	27,1%	25,8%	25,63%	25%
Сергій Тігіпко	13,4%	13,5%	13,79%	13,2%
Арсеній Яценюк	7,8%	6,6%	7,01%	7,1%
Віктор Ющенко	6%	5,2%	5,65%	5,8%

Попри особливості проведення цих опитувань, результати виявилися подібними. Лише Національний екзит-пол Фонду Демократичних Ініціатив, Центру Разумкова та Київського Міжнародного Інституту соціології, показав менший розрив між лідерами перегонів. Організатори пояснили таку різницю браком коштів і, відповідно, охопленням меншої кількості виборчих дільниць в Україні.

Протилежна реакція політиків на результати Національного екзит-полу та закиди деяких з них у його упередженості є спробою дискредитації цього демократичного інструменту напередодні другого туру. Наявність "проплачених" екзит-полів грає на руку таким політикам. На додаток до звинувачень відсутність належного фінансування може поставити під питання проведення цього опитування в лютому. Утім, згадуючи роль Національного екзит-полу у виборах 2004 року, потреба в ньому очевидна. Високий професіоналізм і репутація його організаторів є запорукою незалежності та якості опитування.

Як обирали громадяни?

Українські політики впевнені, що для успіху на виборах достатньо красивої картинки та солодких обіцянок. Попри високе незадоволення владою, населення знову віддало свої голоси чинному та попередньому прем'єр-міністрам. Громадяни голосували радше "серцем, аніж розумом".

Особливістю цієї кампанії стало те, що ідеї та позиції кандидатів майже не мали значення. Гасла щодо членства в НАТО та запровадження російської мови як другої державної зникли з порядку денного, а зовнішньополітичну риторику було пом'якшено. Натомість кожний кандидат пропонував себе на роль єдиного рятувальника країни. Люди обирали свого рятувальника керуючись ставленням до особистостей кандидатів, окремих фактів їхніх біографій і гасел.

Результати – досить очікувані, проте є несподіванки

Відповідно до інформації Центрвиборчкому щодо результатів 100% опрацьованих електронних протоколів, до другого туру вийдуть Віктор Янукович із підтримкою у 35,32% голосів та Юлія Тимошенко із 25,05%. Таким чином, розрив між цими кандидатами становив 10,27%, що не можна оцінити як тверду перевагу.

На відміну від 2004 року, коли спостерігалася регіональна поляризація, безумовну і незмінну підтримку Сходу та Півдня на рівні 50–70% отримав лише Віктор Янукович. Йому також вдалося зайти на територію суперника та перемогти на Закарпатті. Порівняно з виборами до Верховної Ради 2007 року Віктор Янукович отримав додаткову підтримку від 600 тисяч виборців, тимчасом як Юлія Тимошенко втратила близько мільйона прихильників.

Вихід Сергія Тігіпка на третє місце виборчих перегонів прогнозувало багато експертів. Адже впродовж осені 2009 року йому вдалося "підібрати" розчарований електорат Арсенія Яценюка та схилити на свій бік тих, хто не міг визначитися з кандидатом. Проте здобуті ним 13,06% підтримки стали сюрпризом. Це засвідчило високий суспільний попит на "нове обличчя" та позитивну реакцію громадян на його кампанію. Акцент не на критиці опонентів і залякуванні кризою, а на системних секторних реформах спрацював. Подальша позиція його виборців та електорату Арсенія Яценюка (загалом 1/5 виборців) стане визначальним фактором другого туру.

Чинний Президент набрав очікувані 5,45% голосів. Водночас навряд чи його прихильники відіграватимуть важливу роль у лютому. Вони радше не голосуватимуть або проголосують проти всіх. Підтримка Віктора Ющенка свідчить про ідеологічну та навіть психологічну неприйнятність для цього електорату обох провідних кандидатів.

Вибори дали ще низку цікавих результатів:

- Україна навчилася проводити вибори в демократичний спосіб. Заяви політиків про мож-

ливі масові фальсифікації не знайшли підтвердження і лунали суто для виправдання власних поразок. Навіть Віктор Янукович, який раніше вважався головним ворогом чесних виборів, тепер зацікавлений у них.

- Усі кандидати визнали результати першого туру виборів, про що свідчить відсутність офіційних скарг до ЦВК і судів. ЦВК повідомив про визнання недейсними результатів голосування лише на п'яти виборчих дільницях у чотирьох виборчих округах.
- Рівень підтримки суспільної позиції кандидатів вказує на перспективи очолюваних ними політичних партій і проектів на наступних місцевих і парламентських виборах (2010 та 2012 рр. відповідно).
- Побожування західної спільноти щодо ксенофобських настроїв українського населення, викликані появою таких кандидатів, як мер Ужгорода Сергій Ратушняк з його антисемітською риторикою та радикальний націоналіст зі Львова Олег Тягнибок, не справилися. Українці віддали їм разом трохи більш як півтора відсотки голосів, а це — лише близько 380 тисяч громадян (або чверть Закарпатської області).

Другий тур - що ж далі?

Отже, перший тур президентських виборів відбувся, підсумки фактично підведено. Перед країною тепер — тритижнева бліц-кампанія двох претендентів на головну посаду країни, голосування та встановлення його результатів. Що може вплинути на підсумки другого туру виборів? Кого з двох кандидатів підтримають виборці тих, хто програв у першому турі? Які коаліції є можливими та скільки вони коштуватимуть? Які інституційні та законодавчі проблеми можуть вплинути на перебіг другого туру? Що є найбільшим ризиком для другого туру?

Хто дістане гарбуза?

Одразу після оголошення результатів опитувань екзит-полів стало зрозумілим, що і Віктор Янукович, і Юлія Тимошенко потребуватимуть додаткових голосів у другому турі. Враховуючи те, що вдвох вони зібрали близько половини всіх го-

лосів, змагання відбуватиметься за підтримку тих 12 мільйонів виборців, які проголосували за інших кандидатів. Більше половини з них зібрали Сергій Тігіпка, Арсеній Яценюк і Віктор Ющенко.

Кандидати в Президенти повинні переконати виборців тих, хто програв, змінити свою позицію, адже, згідно з екзит-полами, 30—50% з них планувало не підтримувати жодного з кандидатів у другому турі. Зміна позицій здебільшого залежатиме від того, чи підтримають їх кандидати, які програли. Ані Арсеній Яценюк, ані Віктор Ющенко не підуть на відкриту співпрацю з Віктором Януковичем та Юлією Тимошенко. Водночас переговори із Сергієм Тігіпком, які почалися одразу після першого туру, можуть дати результат.

Юлія Тимошенко першою запропонувала посаду Прем'єр-міністра Сергію Тігіпку. У разі пе-

ремоги вона має шанси забезпечити позитивне голосування у Верховній Раді. Його кандидатура може також здобути підтримку серед депутатів поза коаліцією. Відмова Сергія Тігіпка від цього запрошення та таємність його переговорів з Віктором Януковичем додає невизначеності щодо можливих результатів другого туру.

Імовірно, Сергій Тігіпка утримається від офіційних коаліцій з жодним кандидатом. Він розуміє обмеженість впливу на свій електорат і пам'ятає про майбутні вибори. Проте його офіційна позиція щодо не підтримки жодного з кандидатів до закінчення другого туру може вивести його з поля як впливового гравця і залишити конкурувати з іншими маленькими партіями на місцевих і парламентських виборах.

Для обох кандидатів коаліція із Сергієм Тігіпком у разі його згоди приховуватиме певні ризики. Віктору Януковичу буде складно ігнорувати спогоди про його зраду 2004 року та примирити Сергія Тігіпка з бізнес-інтересами Партії регіонів та її головним економістом Миколою Азаровим. Коалітація Сергія Тігіпка та Юлії Тимошенко може передусім ускладнюватися тим, що обоє є сильними особистостями з власними амбіціями та баченням майбутнього країни.

В обох випадках Сергій Тігіпка повинен розуміти ризикованість посади керівника уряду за наявного економічного стану, коли уникнути непопулярних дій буде неможливо. Водночас він не погодиться бути технічним Прем'єр-міністром, а намагатиметься провадити незалежну гру. І саме це загрожує повторенням протистояння на лінії Президент — Прем'єр і блокуванням навіть спроб реформ.

Інституційні та законодавчі проблеми

На шляху до цих виборів політики робили спроби врахувати досвід 2004 року та запропонували рішення проблем, які тоді критично вплинули на результати. З одного боку, нові механізми зменшили можливості для фальсифікацій під час голосування, а з іншого — ускладнили життя виборців і залишили деякі підстави для звинувачень. Результати цих спроб засвідчили глибоку інституційну кризу державного управління. Адже наврод чи можна очікувати, що виборчі комісії працюватимуть краще, аніж ЖЕКи або міліція.

Списки виборців: знайди своє прізвище

Попри створення єдиного Державного реєстру виборців і можливість перевірити в ньому свої дані починаючи з осені 2009 року, помилки та відсутність у списках були чи не найбільшою проблемою в день голосування. Виборці були змушені довго чекати на рішення судів щодо виправлення помилок або внесення до списків. Наразі невідомо, який відсоток виборців зіткнувся з такими проблемами та скільки з них домоглися вирішення їх.

Центральна виборча комісія заявила про намір виправити всі виявлені проблеми зі списками до другого туру, але реалістичність цієї заяви викликає великі сумніви.

Голосування за межами дільниць: з лікарем чи без?

Ця можливість стала найбільшим приводом для звинувачень у фальсифікаціях до першого туру. В останню хвилину (16 січня) Київський апеляційний адміністративний суд прийняв рішення щодо зміни механізму голосування поза межами дільниць, згідно з яким виборець має надати медичну довідку на підтвердження неможливості пересуватися. Це створило колізію, адже термін подання заявок завершився 15 січня, тобто раніше, аніж було винесено це судове рішення. А отже, подані заявки вже не могли врахувати нової вимоги.

Фактично скористалися такою можливістю 1 мільйон 4 тисячі 128 громадян. Це становить менше як 3% загальної кількості виборців і трохи більше як 4% тих, хто брав участь у голосуванні 17 січня. Поза тим, за спостереженнями Комітету виборців України (КВУ), на окремих дільницях у сільській місцевості цей відсоток сягав 30. Поясненням можуть бути погані погодні умови та кількість населення похилого віку на тих дільницях. Утім, такі розбіжності можуть також свідчити про те, що голосуванням на дому могли зловживати.

Вплив цієї проблеми на другий тур виборів може бути мінімізовано, якщо політики, по-перше, визнають рішення суду щодо зміни правил, а по-друге — не чинитимуть тиск на суд щодо виставлення нових вимог до заявок на голосування поза межами дільниць.

Центральна виборча комісія: без зауважень, але некомплект

За попередніми оцінками міжнародних спостерігачів, ЦВК належно виконувала свої функції. Наразі ЦВК підвела попередні підсумки голосування на основі електронних протоколів і впродовж десяти днів має оголосити результати першого туру виборів. За інформацією ЦВК, оголошення результатів і призначення дати другого туру планується раніше встановленого терміну.

Проте Центрвиборчком не обійшло стороною політичне протиборство. Член ЦВК Анатолій Писаренко, який досяг граничного віку для державної служби ще в березні 2009 року, продовжував виконувати свої обов'язки аж до виборів. Увесь цей час ані ЦВК, ані жодна з гілок влади (наприклад Верховна Рада або Президент) не порушували питання про необхідність його заміни.

Напередодні та під час першого туру це стало приводом для судових позовів. 19 січня Верховна Рада ухвалила постанову про звільнення Анатолія Писаренка з посади, не маючи нової кандидатури, яку мав би запропонувати Президент. Лише 21 січня парламент розглянув внесену Віктором Ющенком кандидатуру Валерія Карпунцова, але не знайшов достатньо голосів для її затвердження.

Ситуація, коли одне з 15 місць у ЦВК залишається вільним, ускладнює прийняття колегіальних рішень, адже голоси членів комісії можуть розподілятися порівну. Наразі важко оцінити можливість знаходження політичного компромісу з цього питання між основними фракціями Верховної Ради. Лишається надія, що ОБСЄ та Рада Європи, до яких прислухається більшість українських політиків, висловлять чіткі рекомендації щодо обов'язкового призначення нового члена ЦВК до 7 лютого.

Робота виборчих комісій: обмежені бюджетом

Основною проблемою виборчих комісій усіх рівнів стало недостатнє та невчасне фінансування. Це обмежило їхню спроможність вчасно та в повному обсязі виконати свої функції з організації процесу виборів. У результаті деякі дільниці відкрилися із запізненням або не відкрилися взагалі, а окремі не мали достатньо бюлетенів. Од-

нак це не мало критичного впливу на перебіг голосування, а із завданням встановлення його результатів комісії впоралися добре.

Проблема фінансування може стати ще критичнішою в другому турі, враховуючи складну ситуацію з Державним бюджетом.

Виборче законодавство: неповне та суперечливе

Потреба вдосконалення законодавства щодо виборів Президента України залишалася поза увагою політиків практично до літа 2009 року. Попри рекомендації ОБСЄ та Венеційської комісії щодо прийняття Виборчого кодексу, Україна підійшла до цих виборів лише із злегка виправленим Законом "Про вибори Президента".

Деякі положення закону викликали серйозне занепокоєння українських та іноземних експертів. Механізми уточнення списків виборців, голосування за межами дільниць і вирішення спорів щодо процесу та результатів виборів оцінювали як суперечливі та недостатньо ефективні. Проте іноземні партнери відзначили, що демократичність виборів Президента може бути забезпечено в рамках чинного законодавства за умови його неупередженого застосування. Перший тур виборів підтвердив справедливість цієї оцінки.

Попри їхню недосконалість, зміни до законодавства говорять про те, що політики не прагнули закласти механізми для фальсифікацій. На жаль, це є свідченням не так їхньої високої політичної культури, як захисної реакції на політичну конкуренцію, коли жоден з них не може вплинути на вибори на свою користь.

Представники БЮТ подали законопроект, яким передбачається виправити деякі суперечності чинного виборчого законодавства. Перші спроби розглянути його у Верховній Раді провалилися, цей проект навіть не було внесено до порядку денного. Активністю у цьому питанні БЮТ намагається показати реальність очікувань масових фальсифікацій і своє прагнення їм запобігти. Враховуючи те, що ці прогнози не підтвердилися під час першого туру, спроби БЮТ більше схожі на нагнітання ситуації та підготовку суспільної думки до негативних сценаріїв. Партія регіонів стала у жорстку опозицію до пропонованих змін, мотивуючи це тим, що змінювати правила під час ви-

борчого процесу некоректно. З іншого боку, таким чином ПР захищає можливість для фальсифікацій, що викликає негативні спогади 2004 року.

Найвірогідніше, що політики обох таборів прислухаються до ОБСЄ щодо утримання від змін до виборчого законодавства до завершення цих виборів. Проте, беручи до уваги протистояння навколо цих питань, можна прогнозувати подальше оскарження останніх судових рішень щодо виборчого законодавства. Якщо до 7 лютого не буде прийнято остаточне рішення ані Вищим адміністративним судом, ані Верховною Радою, невизначеність для виборчих комісій залишиться.

Це означатиме збереження вікна можливості і для фальсифікацій, і для подальших оскаржень результатів голосування.

Суди: знову на арені

Із заяв усіх учасників першого туру можна зробити висновок, що його результати не оскаржуватимуть у судах. Переважна більшість заяв, які розглядалися виборчими комісіями та судами до та під час голосування, стосувалася списків виборців. Проте табори обох учасників другого туру готують виборців до того, що він радикально відрізнятиметься від першого. Вони очікують фальсифікацій і готуються до походів у суди.

Адміністративні суди – новий гравець виборчого процесу

1 вересня 2005 року в Україні було створено систему адміністративного судочинства, яка серед іншого отримала **всі повноваження щодо розгляду питань, пов'язаних із виборами**. Зокрема, виключно адміністративні суди можуть усунути члена виборчої комісії та тимчасово припинити діяльність ЗМІ у разі порушення виборчого законодавства, виключити з або включити до списку виборців, зняти з реєстрації кандидата у президенти та, нарешті, визнати вибори недійсними.

Система поступово розбудовувалася, отримуючи допомогу від ОБСЄ щодо навчання суддів, моніторингу судових практик та підготовки навчальних матеріалів. До 2010 року було створено повну вертикаль адміністративних судів. Втім, за оцінками українських та іноземних експертів ця гілка судочинства досі не має достатнього досвіду та спроможності і **не здобула належної суспільної довіри, як, наприклад, Верховний суд України**.

В той же час, діяльність української судової системи загалом не підтримують 61,7% громадян. Гірша оцінка лише у Верховної Ради та Президента, які мають 66,2% та 67,5% відповідно³.

Як і у 2004 році, суди можуть зіграти важливу роль у виборчому процесі, зважаючи на низьку довіру громадян до підсумків виборів, рівень електоральної культури та правових традицій. Проте, цього разу роль належатиме не одному, хоча й Верховному суду, а всій новоствореній системі адміністративних судів.

Перший тур президентських виборів через його мирний характер не став випробуванням для цієї системи. Отже про реальний стан та рівень її готовності можна робити припущення лише на основі висловлювань експертів та представників самої системи.

Адміністративні суди – де болить?

Окрім недостатнього технічного та фінансового забезпечення, низької довіри громадян, проблемою також є питання призначення на адміністративні посади в судах. Наприклад, питання щодо органу, уповноваженого призначати голів

адміністративних судів, залишається законодавчо не вирішеним.

Найгостріше ця проблема проявилася у Вищому адміністративному суді (ВАСУ), термін повноважень голови якого закінчився 22 грудня 2009 року. Наразі призначити когось на цю посаду неможливо. Колишній голова сумнівним шляхом продовжив свої повноваження як тимчасово виконуючий обов'язки, тоді як за законом цей статус має отримати його перший заступник. Фактичне двовладдя у ВАСУ робить його вразливим, особливо у момент гострої боротьби за головну посаду України.

Крім того, наявне законодавство не вирішує або дає суперечливі рішення для цілого ряду питань:

- які норми мають пріоритет – Закону "Про вибори Президента України" чи Кодексу адміністративного судочинства України (КАС)?
- як визначати підсудність окремих категорій виборчих спорів?

³ Дані опитування Центру Разумкова, проведеного у липні 2009 року.

- чи можна та як подавати апеляцію з окремих рішень щодо виборчих спорів?
- чи повинні розглядатися виборчі спори одним суддею чи колегією суддів?

В такій ситуації адміністративні суди будуть змушені займати певну позицію з цих питань виключно на свій розсуд. При цьому, будь-яка позиція даватиме підстави для подальшого оскарження дій та рішень таких судів.

На додаток, з боку суддів лунають сумніви щодо конституційності таких положень виборчого законодавства та КАС, як заборона оскаржувати підсумкові протоколи дільничних і окружних виборчих комісій та застосувати засоби забезпечення позовів у виборчих справах. Ці сумніви можуть перетворитися на позови до Кон-

ституційного суду від груп народних депутатів або чинного Президента, якщо електоральна ситуація зумовить відповідну зацікавленість. Залучення Конституційного суду може заблокувати весь виборчий процес на невизначений термін.

Другий тур – за розкладом

У другому турі кожний адміністративний суд може перетворитися на арену для боротьби. До цього українців готують представники обох таборів. Одночасно усі намагаються передбачити наскільки може затягнутися підведення та оголошення остаточних результатів виборів. Але чи варто хвилюватися? По-перше, законодавство чітко упорядковує послідовність та терміни дій виборчих комісій.

Отож які основні дати другого туру виборів?

Дата	Подія
7 лютого	Відбудеться другий тур президентських виборів. Виборці можуть звертатися до місцевих судів, які діють як адміністративні, для виправлення помилок і внесення до списку виборців до 19:00
Не пізніше 12 лютого (5 календарних днів)	Окружні виборчі комісії встановлюють підсумки голосування в межах територіальних виборчих округів незалежно від кількості дільниць, щодо яких прийнято рішення про визнання голосування недійсним. Протоколи про підсумки голосування і межах виборчих округів транспортуються до ЦВК невідкладно після підписання
Не пізніше 18 лютого (упродовж 10 днів, але не пізніше 3 днів після отримання останнього протоколу від окружних комісій)*	ЦВК встановлює результати голосування, про що складає відповідний протокол *ЦВК може продовжити цей термін на 1 день у разі необхідності надання окружній комісії часу для подання протоколу з позначкою "Уточнений"
Не пізніше 21 лютого (упродовж 3 днів після ухвалення протоколу ЦВК)	ЦВК публікує повідомлення про результати голосування та про прийняте ним рішення в газетах "Голос України" та "Урядовий кур'єр"
Не пізніше 23 березня (упродовж 30 днів після офіційного оголошення результатів ЦВК)	Новообраний Президент України набуває своїх повноважень

Як можна побачити з графіка другого туру, і окружні, і Центральна виборчі комісії мають чіткі і досить стислі терміни для встановлення результатів виборів. Водночас оскарження результатів на будь-яких рівнях не може бути причиною затримки всього процесу. Як уже зазначалося, протоколи дільничних та окружних виборчих комісій не можуть бути оскаржені у суді.

По-друге, для судів терміни розгляду позовних заяв щодо виборів також чітко визначені та ще більш стислі. Кожна ланка системи адміністративних судів має не більше двох днів для розгляду позовів. Стільки ж часу дається на подання та розгляд апеляційних скарг щодо їхніх рішень. Проте для того, щоб розібратися у складній структурі та деколи незрозумілих формулюваннях, потрібно бути українським юристом.

Секрет розкрито: в які суди, коли і чому можна звертатися?

Об'єкт оскарження	Предмет оскарження	Термін розгляду
Місцеві загальні суди як адміністративні суди		
Дільничні ВК та їхні члени	Уточнення списків виборців, усі інші рішення	Упродовж 2 днів після надходження позову, але не пізніше, ніж за 2 дні до дня голосування. У разі надходження за 2 дні до дня голосування – невідкладно
ЗМІ, підприємства, установи, організації, їхні посадові та службові особи, творчі працівники ЗМІ	Порушення виборчого законодавства	2 дні
ЗМІ, їхні власники, посадові та службові особи	Порушення порядку діяльності ЗМІ під час виборчого процесу, у тому числі щодо передвиборчої агітації, зокрема щодо вимоги спростування опублікованих ними неправдивих відомостей про кандидата чи партію (блок), що висунули кандидата	2 дні
Окружний адміністративний суд за місцезнаходженням відповідної комісії		
Окружні ВК	Рішення, дії чи бездіяльність щодо підготовки та проведення виборів Президента	2 дні
Дільничні ВК та їхні члени	Рішення, дії чи бездіяльність, що існували в день голосування, під час підрахунку голосів і встановлення результатів голосування	2 дні
Органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, їхні посадові та службові особи	Порушення виборчих прав або інтересів щодо участі у виборчому процесі	2 дні
Кандидати, їхні довірені особи, партії (блоки), місцеві організації партії (блоки місцевих організацій партій), їхні посадові особи та уповноважені, офіційні спостерігачі	Порушення виборчого законодавства	2 дні
Окружні ВК та їхні члени	Рішення	2 дні
Дільничні ВК та їхні члени	Рішення	2 дні
Київський апеляційний адміністративний суд		
ЦВК	Інші рішення, дії або бездіяльність	2 дні
Кандидат у Президенти України, партія (блок)	Порядок висунення кандидата, проведення передвиборчої агітації, інші порушення їхніх прав або виборчих прав громадян	2 дні
Вищий адміністративний суд України		
ЦВК	Справи щодо встановлення результатів виборів	2 дні Справи за позовами, що надійшли до дня голосування, вирішуються впродовж 2 днів, але не пізніше, ніж за 2 години до голосування. Справи за позовами, що надійшли в день голосування, але після закінчення голосування, вирішуються судом упродовж 2 днів після їх надходження

Отже, за умови дотримання законодавства всі позови, пов'язані з виборчим процесом у дільницях та округах, мають бути розглянуті, а остаточні рішення мають бути прийняті ще до оголошення результатів Центрвиборчкомом. Ще два дні дається на можливість оскарження рішення ЦВК і розгляду справи Верховним адміністративним судом.

Затягування процесу визначення результатів виборів через судові позови означатиме одне: законодавство не дотримується або використовуються наявні неточності та колізії. Лише так можна реалізувати нинішні погрози, які лунають з обох таборів. На жаль, обґрунтованість позовів і доказова база можуть не завжди бути вирішальним чинником для виграшу справ. Існує ризик виходу процесу за рамки адміністративних судів, адже їхні дії та рішення теоретично можуть бути оскаржені до Верховного суду.

Багато залежатиме також від того, наскільки далеко окремі судді та суди будуть готові вийти за рамки правового поля. Репутація українського судочинства дає всі підстави для песимістичних очікувань.

Хтось має програти, щоб виграла Україна

Попри високу оцінку першого туру і всіма учасниками перегонів, і міжнародними спостерігачами, необхідність пильної уваги до всіх аспек-

тів виборчого процесу залишається великою. Носіями високих ризиків того, що цей процес може піти нечесним і недемократичним шляхом, є українські політики.

Регулювання виборчого процесу було вдосконалено, тимчасом як спроби зробити це для системи судочинства досі далекі від успіху. Тому увага міжнародних спостерігачів має спрямовуватися не лише на виборчі дільниці, а й на адміністративні суди всіх інстанцій. Позитивна оцінка другого туру виборів ОБСЄ та Ради Європи обмежить можливості та зменшить підстави для оскарження його результату в судах і, відповідно, затягування процесу.

Українці довели, що вони можуть обирати за законом. Однак чи можуть вони судити за законом? Або, цитуючи Хав'єра Солану, чи зможуть вони грати за правилами, а не гратися з ними?

Видається, що Україні передчасно думати про секторні реформи, економіку чи Конституцію. Головне — пережити ці виборі і можливі масштабні судові баталії, отримати нового легітимного Президента до повного колапсу влади та остаточної втрати довіри і українських виборців, і західних партнерів.

Будь-який політик, який нині думає, що він контролює суди, може вже завтра стати їхньою жертвою. Тому принаймні одну реформу після цих виборів мають підтримати всі політичні гравці — реформу судової системи України.